

GLOBALASHUV SHAROITIDA YOSHLAR IDENTIKLIGINI MILLIY VA UMUMBASHARIY QADRIYATLAR NEGIZIDA TARBIYALASH MEKANIZMLARI

Tashayev L
SamDAQU tyutori

Globallashayotgan dunyoda bugungi jarayonlar insoniyat qarshisiga juda ko'p savollarni qo'ymoqda. Shulardan eng asosiysi insonlar nafaqat o'z axloqiy xususiyatlarini o'zgartirmoqda balki tabiiy yaratilgan holatlarini ham o'zgartirishga harakat qilmoqda vaholanki, shu asnodda o'z erkiga erkinlik berib odomzotga xos bo'lgan tabiiy qonuniyatlarga qarshi chiqib uning me'yorlarini butunlay boshqa qiyofaga keltirishga harakat qilinmoqda.

Bu holat insonlarning axloqiy, ma'naviy dunyoqarashiga juda katta salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Buning ortidan ayniqsa yoshlar juda katta axloqiy zarar ko'rayapti. Shuning uchun yoshlarda bugungi kunda axloqiy ma'naviy identiklikni rivojlantirishni hayotning o'zi yaqqol ko'rsatib turibdi. Eng avvalo Yangi O'zbekiston yoshlarida axloqiy mansublikni shakllantirishda milliy mexanizmlar asosiy ro'lni o'ynaydi.

Yoshlarda axloqiy mansublik jihatlarini rivojlantirishda milliy mexanizmlardan biri bu oila institutidir. Chunki, qadim-qadimdan oila bilan bog'liq bo'lgan juda ko'p axloqiy munosabatlarimiz shakllanib kelmoqda.

Shu o'rinda Abdulla Avloniyning bir fikrini keltirib o'tmoqchiman "Bolaning salomati va saodati uchun yaxshi tarbiya qilmaq, tanini pok tutmaq, yosh vaqtdan maslakni tuzatmaq, yaxshi xulqlarni o'rgatmaq, yomon xulqlardan saqlab o'sturmakdir"⁵ Jamiyatda hech bir institut yoshlarni tarbiyalashda oila institutiga teng kelolmaydi. "Insonning taqdiri, kelajak hayotidagi yutuqlari yoki muvaffaqiyatsizligi, baxtli yoki baxtsizligi, kasb tanlashi, hattoki kayfiyati, uning oilaviy muhiti bilan bog'liqdir.

Oilaning taqdiri esa insonning o'ziga bog'liq. Jamiyatning ma'naviy qiyofasi oilalarning qandayligiga bog'liqligi azaliy haqiqat. Chunki, oila jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy bu bo'g'ini kichik bir qiyofasi bo'lib, aynan oila zaminida xalqimizning bugungi kuni va kelajagi bunyod etiladi. Agar oilada tartib-intizom bo'lsa, uning a'zolari shu xislatlarini xizmat jarayoniga ko'chiradi va ijtimoiy mehnat faoliyatlarida qo'llaydilar. Bu esa ularning o'z xizmat vazifalarini yuksak darajada bajarishlariga sabab bo'ladi."⁶ Shuning uchun oila yoshlar axloqiy mansubligini rivojlantirish tamoyilida asosiy o'rinni egallaydi. Jamiyatdagi ijtimoiy ma'naviy sog'lom muhitni jamiyatda yashayotgan oilalar belgilab beradi.

Jamiyat ma'lum bir mintaqada birlashgan insonlarning yig'indisi deb aytish mumkin. Inson obro'siga mos bo'lmagan o'zligidan ajralgan, o'tmish xotirasi yo'q, o'zining kelib chiqishini bilmagan, kimlarning avlodlari ekanligini anglamagan, yoshlar bilan kelajak qurib bo'lmaydi. Juda taraqqiy etgan jamiyat esa ajdodlarini bilgan insonlardan tashkil topadi.

⁵ Abdulla Avloniy Turkiy guliston yohud axlod Toshkent 2004-yil 5-bet

⁶Qahharova M, Shakarov O'. "Oilada axloqiy tarbiya masalalarining dolzarbligi" nomli maqolasi bukhari.uz sayti

Odamzot ijtimoiy jonzot deb qaralganda, uning erkin fikriga, e'tiqodga, yaratuvchilik qudratiga, boshqalar va yashayotganimiz olam qarshisidagi mas'ullik hissiga ega ekanligi hisobga olinadi. «XX asrda globallashuv jarayonining tezlashishi va umumsayyoraviy sivilizatsiyaning shakllana boshlashi jahon mafkuralarining xarakterini o'zgartirib yubordi. Ularning o'rnini bosadigan qudratli mafkuraning yo'qligi, geosiyosiy maqsadlarning o'zgargani esa bu g'oyalarning salbiy ta'sirini yanada kuchaytirdi. Bunday sharoitda o'z maqsadini aniq belgilab olgan, ehtiyoj va manfaatlarini yaxshi anglab yetgan, o'z e'tiqodiga ega bo'lgan, bir so'z bilan aytganda, o'z milliy g'oyasini shakllantirgan millatgina kelajagini saqlab qoladi va istiqbolini belgilaydi»⁷ Odamzot yashayotgan ekan, bu yorug' olamda o'ziga ko'plab vijdoni oldida savollar beradi. Bu holat insonning o'zligini anglashga ko'maklashadi.

O'zligini bilgan, anglay olgan yoshlarga shaxs darajasiga erishadi. Darhaqiqat, o'zligini anglab yetish, birinchidan har qaysi odamning shaxsi, alohida «meni» bilan bog'liq "Kimki o'zligini tanisa, robbini taniydi". Bu hadisda ham chuqur ma'no borligini tushinishimiz mumkin. Uni bugungi kun yoshlar muammolari yuzasidan quyidagicha talqin etamiz: har qaysi yosh o'zi harakat qilmasa, orzular qanchalik katta bo'lishiga qaramasdan, bironta bir natijasi bo'lmaydi. Shuning uchun ham har doim olimlar yoshlar bizning kelajagimiz va ertangi kunimiz deb bejizga aytishmagan. Bizning milliy mafkuramiz va milliy g'oyamiz dunyo xalqlarning uzoq o'tmish rivojlanish jarayonida vujudga kelgan o'tmish ma'naviyatidan ham ozuqa olganligi bejiz emas.

Zero, insoniyat jamiyati yaratilibdiki, turli xalq olimlari odamni o'zlikni tushinishga chorlaydi. Bugungi globallashuv jarayonlarining Ijtimoiy turmush tarzimiz bilan aloqasi borasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'z fikrlarini bildirar ekan, "Yangi tahdidlar, jumladan, «ommaviy madaniyat» xavfi va boqimandalik kayfiyati paydo bo'layotgan, odob-axloq, qadriyatlarning yo'qolish xavfi yuzaga kelayotgan hozirgi globallashuv sharoitida bu g'oyat muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, mening fikrimcha, inson ma'naviy olami, xalqlar madaniyatini belgilaydigan manbalarni asrab-avaylash va boyitish bugungi kunda har qachongidan ham muhimdir"⁸, - deb ta'kidlaydilar. Albatta bugungi kun globallashuv jarayonlari o'zining nimaga qodirligini ko'rsatib kelmoqda. Bunday sharoitda har bir xalq o'zining milliy qadriyatlari milliy an'analarini saqlab qolishga harakat qilishi lozim. Bu jarayon albatta, yoshlar orqali amalga oshirilsa yanada mustaxkamlanadi va keying avlodga yetib boradi deb o'ylaymiz.

Demak xalq o'zligini xalq sifatida, yurt sifatida bilmasa, u o'zining sha'ni, qadri-qimmati, oriyati ibo-hayosi haqida o'ylab, milliy g'urur va iftixor hissini to'la anglolmasligini bilishimiz mumkin.

Boshqacha aytganda, biz o'zining milliy xususiyatlarini biladigan, o'z bilimi va tajribalariga asoslanadigan, o'zining yonida sodir bo'layotgan jarayonlarga shaxsiy fikr va dunyoqarash bilan yondashadigan, bugungi davrda shaxsiy manfaatlarini yurt va xalq manfaatlarini bilan birga holda ko'radigan erkin, har jihatdan yetuk yoshlarni voyaga etkazishimiz kerak. Misol uchun Rossiyalik olim A.Zinovev «Aksilglobalizm vektorlari»

⁷ Safoeva. S. Globallashuv jarayonining ijtimoiy hayot sohalariga ta'siri. // Globallashuv jarayonida jamiyatni demokratlashtirishning siyosiy, falsafiy-huquqiy masalalari. -Toshkent: Falsafa va huquq nashriyoti, 2006, 27-bet.

⁸ Mirziyoyev.Sh.M. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma'naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish - barcha ishlarimizning mezon va maqsadidir. T. 15. -T.: O'zbekiston. 2017. -326 b

nomli anjumanda shunday degan edi: «Globallashuv yangi jahon urushidir. U yangi tipdagi jahon urushi. Bu urushda tirik qolishning qarshilik ko'rsatishdan boshqa yo'lini ko'rmayapman. Faqat qarshilik!».⁹ Tadqiqotimiz mobaynida yurtimizda hozirgi kunda yoshlar identikligini rivojlantirish va o'zlikni anglash uchun quyidagilarni milliy mexanizmlar tamoyillarini keltirib o'tmoqchiman:

1. Milliy ong: Butun bir ijtimoiy fikrlar tuzilmasiki, u har qaysi xalqning tarixi, taqdiri va kelajagi bilan aloqador hisoblangan ehtiyojlar, maqsadlarni e'tirof etish bilan birga birga, xalq vakillari harakati maqsad, yo'nalishlar tomon yo'naltirib turadi. Shuning uchun biz yoshlarga bolaligidan oilada keyinchalik ta'lim muassasasida milliy ongni shakllantirishimiz va milliy tafakkur tarzi rivojlanshiga ko'makdosh bo'lishimiz zarur.

2. Milliy g'urur: Odamzot, ma'lum bir sotsial guruhning milliy o'zligini tanishi sababida rivojlanadigan, ota-bobolari qoldirgan moddiy, ma'naviy merosdan, o'z mamlakatining jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi, o'sha, xalqlar oldidagi xurmati, obro'-e'tiboridan g'ururlanishni ifoda etuvchi tushunchahisoblanadi. Yoshlarni ilk bolalik davrdan ajdodlar milliy qaxramonliklari haqida ko'proq ma'lumot berib borishimiz ular amalga oshirga yuksak olamshumul ishlarni ular ongiga singdirishimiz va buyuk ajdodlar xotirasiga hurmat ruhida tarbiyalashimiz lozim.

3. Milliy iftixor: Xalq axloqiy etukligining jamiki belgilarini, ma'naviy merosi va hozirgi qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Milliy islohatlar ortidan qo'lga kiritilgan va erishilajak iqtisodiy va ma'naviy muvaffaqiyatlar ko'paygan sari O'zbekiston bilan g'ururlanish tuyg'usi – milliy his borgan sari ko'payib boraveradi. Kelajagimiz bunyodkorlarini milliy madaniyatimiz o'lmas urf-odatlarimiz yurtimizd erishilayotgan barcha sohalaridagi yutuqlar bilan faxrlanish tuyg'usini ular ongida shakllantirishimiz zarur.

4. Milliy his tuyg'u: Bu xalq ehtiyoji orqali yashash, o'zining kim ekanligini anglamoq. Asl o'tmishini bilmagan odamda milliy g'urur so'nadi. Milliylik, xalqqa xos mansublik bu dunyo rivojlanishining qonuniyatidir, milliy g'urursiz hech bir xalq xalq sifatida rivojlanmaydi.

5. Men kimman mening ajdodlarim kim bo'lgan, ularning izdoshi sifatida qiladigan ishlarim qanday bo'lishi kerak degan savollarga bugungi kun zamonaviy yoshlar javob berishi lozim. Bu mexanizmni amalga oshirish uchun yoshlar masalalari bilan ishlaydigan hamkor tashkilotlar bilan doimiy uchrashuvlar, natija beradigan tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

6. Milliy xarakter ruhiyat (psixologiya): O'zbekiston xali xarakteri, milliy dunyoqarashi, milliy o'ziga xos tomonlari asrlar mobaynida vujudga kelgan hamda asta-sekin ularning ruhiyatiga joylashib ketgan. Har bir xalqning, jamiyatning, jamoaning milliy xarakteri bo'lgani kabi bizning ham milliy xarakterimiz mavjud.

7. Yoshlarga ta'lim va tarbiya berayotganimizda bu jarayondan foydalanishimiz mumkin Masalan yoshlarga aytishimiz mumkin sen buyuk olimlari bo'lgan yurtidan bo'lganing uchun o'qishing kerak kabi xarakterli jumladan keng foydalanish yaxshi samara beradi.

⁹ Toshbekova M. Globallashuv jarayonida mafkuraviy taxdidlarni bartaraf etish omillari mavzusidagi maqolasidan Oriental Renaissance: innovative, educational, natural and social sciences 2021 yil mart 183-bet

Ushbu o'lchamlargina aniq milliy xususiyatlarni tushinishning asosi bo'lib bu mezonlarda shakllangan yoshlar jamiyat rivojlanishiga ko'proq o'zining hissasini qo'sha oladi va bunaqa jamiyat mamlakatning mustaxkam asosi bo'ladi.